

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Крістіна ЯРЕМА

студентка 4 курсу Природничо-гуманітарного фахового коледжу

Науковий керівник: Ірина ЧЕРНИЧЕНКО

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Домашнє насильство щодо дітей є однією із поширених та нагальних проблем. Про це свідчить негативна тенденція зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, жертвами якого є переважно жінки та діти – аж 8125 за 2024 рік, що на 80 % більше, аніж у 2023 році. Насправді ж дітей, які страждають від домашнього насильства, значно більше, ніж звернень, зареєстрованих Національною поліцією України. Адже до правоохоронних органів звертаються не більш ніж 10% потерпілих.

Процедуру допиту неповнолітніх досліджували такі вчені як Коновалова В. О., Удалова Л. Д., Чорноус Ю. М., Харченко В. Б., Попович М. В., Сорока С. О. та інші. Однак питання захисту прав малолітніх та неповнолітніх осіб під час кримінальних проваджень, пов'язаних із домашнім насильством, потребують подальшого вивчення. Тому метою статті є аналіз особливостей допиту неповнолітніх, які постраждали від домашнього насильства, у тому числі в умовах воєнного стану в Україні.

Відповідно до ст. 126¹ КК України домашнє насильство є умисним систематичним вчиненням фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.¹

Окрім домашнього насильства як кримінального правопорушення, існує поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством». У

¹ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2020 року зазначено, що цей злочин є ширшим і може включати не лише безпосереднє насильство, а й інші суспільно небезпечні дії з ознаками домашнього насильства.²

Згідно п. 2 ч. 1. ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», дитина, яка постраждала від домашнього насильства – це особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком такого насильства.³

Серед внутрішньо переміщених осіб також є діти, які постраждали від домашнього насильства. Особливість їх допиту полягає в тому, що додатковим тригерним фактором для них є воєнний стан і складність у виокремленні однієї конкретної травматичної події. Найбільш значущими для неповнолітньої особи можуть залишатися переживання, пов'язані з втратою близьких людей або вимушеною розлукою з ними, а не вчинене щодо неї насильство.⁴

Діти, які стали жертвами насильства, можуть бути переміщені до інших регіонів України. У таких випадках можливе проведення дистанційного допиту під час досудового розслідування та дистанційного судового провадження відповідно до ст. 232 та ст. 336 КПК України. Якщо дитина перебуває за кордоном, допит здійснюється за допомогою відео– або телефонної конференції за запитом компетентного органу України в рамках міжнародної правової допомоги (ст. 567 КПК України).⁵

Щоб створити для неповнолітнього максимально комфортні умови та зменшити психологічне навантаження, допит проводиться за місцем досудового розслідування або в іншому місці за згодою особи, яку необхідно допитати. Для мінімізації психологічного навантаження під час допиту з 2021 року в Україні почали створювати «зелені кімнати». Приміщення кімнати поділені на два блоки, в яких здійснюється ефективна робота з дітьми, надання соціально-психологічної та правової допомоги потерпілим або свідкам правопорушень:

² Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>

³ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22_29-19

⁴ Буря О. Д. Проведення допиту/опитування дитини в умовах збройного конфлікту та/або воєнного стану: методичні рекомендації у запитаннях та відповідях. Київ, 2022. С. 64

⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

1) терапевтичний зал – простір, у якому перебуває допитувана особа. Він облаштований у спокійних тонах, із використанням елементів, що сприяють створенню довірливої атмосфери;

2) робоче приміщення (або кімната для спостереження), де знаходяться працівники Національної поліції, психологи, законні представники та інші спеціалісти, які залучені до допиту.⁶

Окрім вищезгаданої методики, дедалі більшого поширення в Україні набуває модель допиту дитини «Барнахус» у спеціалізованому центрі Barnahus («Будинок дітей»), де працюють психологи, правоохоронці та інші фахівці, які допомагають постраждалим дітям. Опитування проводиться у спеціальній кімнаті з відеофіксацією, тоді як у сусідньому приміщенні можуть спостерігати суддя, прокурор, працівник соціальних служб та інші учасники процесу. Такі нововведення передбачають внесення законодавчих змін, адже на практиці зустрічаються випадки, коли суди не визнають такі допити.⁷

Обов'язково ведеться протокол, у який заносяться дані про допитувану особу, весь процес допиту, та відомості про те, що дитина перебувала у дружній та комфортній атмосфері.

Вирішальне значення має вибір моменту проведення допиту. Зокрема, слід враховувати час, який минув від події злочину до моменту допиту, період доби, у який відбулася подія злочину, та час проведення слідчої (розшукової) дії, умови й тривалість допиту тощо.⁸

Допит не може тривати без перерви більше однієї години, а загалом – більше двох годин на день. Такі обмеження зумовлені фізіологічними та психологічними особливостями дітей, зокрема їхньою здатністю концентрувати увагу та емоційно сприймати запитання. Перерва під час опитування неповнолітніх має свої особливості, що зумовлені необхідністю забезпечення їхнього психологічного комфорту та недопущення надмірного навантаження. Під час перерви дитині можуть запропонувати відпочинок, напої або легкий перекус, а за необхідності – психологічну підтримку.

Законодавство передбачає присутність законного представника, педагога або психолога, а також лікаря, якщо це необхідно.

⁶ Безсонна Т. Ф., Носова О. Ю. «Зелена кімната» як ефективний метод реалізації прав дітей на особливе ставлення з боку правоохоронних органів. Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.). Харків. 2019. С. 59-61.

⁷ Гловюк І. Експертний коментар стосовно клопотань про допит неповнолітніх за стандартами Ланцаротської конвенції та використання таких показань в суді. 2025. С. 28

⁸ Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Тактика допиту малолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Юридична психологія*. 2020. № 1(26). С. 77–84.

Законними представниками можуть бути батьки, опікуни, близькі родичі або представники органів опіки. Перед початком допиту даним особам роз'яснюється їх обов'язок бути присутніми при допиті, а також право викладати свої зауваження і з дозволу слідчого ставити запитання. Поставлені запитання слідчий може відвести, але воно повинне бути занесене до протоколу

У разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє (наприклад, батько є кривдником, який вчинив домашнє насильство у будь-якій формі щодо дитини), за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим.

Щодо психолога, то метою його залучення є встановлення контакту з малолітньою, неповнолітньою особою та коректного формулювання запитань, охорони психофізичного здоров'я від повторної травматизації.

Участь педагога відіграє важливу роль у підтримці емоційного стану потерпілого, а також у формулюванні чітких і зрозумілих запитань. Педагог підтримує емоційний стан дитини, допомагає формулювати запитання та створює атмосферу довіри.

Під час допиту малолітньої або неповнолітньої особи, а також у слідчих діях за їх участі, може залучатися лікар. Це необхідно у разі наявності фізичних чи психічних розладів. Лікар може підтвердити або спростувати наявність тілесних ушкоджень, зафіксувати їх характер і ступінь тяжкості. Окрім того, лікар оцінює, чи здатна дитина зрозуміти суть запитань та дати відповідь без шкоди для психічного стану.

Однією з важливих умов проведення допиту є право користуватися рідною мовою. У разі потреби залучається перекладач, який забезпечує точний і коректний переклад. Залучення перекладача є важливим елементом захисту прав потерпілого та гарантією його можливості повноцінно викладати свої показання, а також розуміти зміст поставлених запитань. У випадку неповнолітніх потерпілих чи свідків бажано, щоб перекладач також мав навички спілкування з дітьми, враховуючи їхні вікові та психологічні особливості.

Таким чином, ефективне розслідування справ про домашнє насильство щодо дітей потребує комплексного підходу, що включає врахування вікових особливостей потерпілих, залучення кваліфікованих фахівців та створення комфортних умов для проведення процесуальних дій.